

PAPER DETAILS

TITLE: Köroğlu ve Albert Camus'da Baskaldırı

AUTHORS: Ali Osman GÜNDOĞAN, Sibel Turhan TUNA

PAGES: 117-128

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/501142>

Köroğlu ve Albert Camus'da Başkaldırı

Ali Osman GÜNDOĞAN¹, Sibel Turhan TUNA²

Öz

Araştırma Makalesi

Köroğlu, bilinçli eylemleriyle destanlaşan bir şahsiyet ve başkaldırma felsefesinin somut bir örneği olarak, adaletsizliğe, eşitsizliğe, kötülüğe, sınıf ayrımına, başkaldırarak bu durumu kendi varoluş sebebi saymış, yaşam ilkesi olarak görmüştür. Anlatmalarda, isyan halindeki Köroğlu, “Başkaldırıyorum, öyleyse bu dünyada ben de varım” ya da “var olmak için başkaldırıyorum” diyebilen ve varoluş sebebinin bilincinde olan bir şahsiyet olup aynı zamanda onun gibi düşünen insanların prototipidir. Onun başkaldırısına, kendi varoluşsal özelliğini kazandıran, absürt olan dünyaya ve bu dünyada yaşadıklarına karşı, eylemlerinde ortaya çıkmıştır.

Türk Halk Edebiyatı ürünleri içinde tıpkı kaçak anlatmalarında olduğu gibi, Köroğlu'nun şahsiyeti etrafında oluşan anlatmaların hemen hepsinde ‘başkaldırı eylemi’ni bulmak mümkündür. Dolayısıyla bu çalışmanın da hareket noktasını, disiplinler arası bir yaklaşımla (edebiyat ve felsefe arasındaki ilişkiden hareketle), Köroğlu anlatmalarının başkahramanı Köroğlu'nun şahsiyetinde ve eylemlerinde ‘bir tür absürt olanın aşılması’ anlamına da gelen başkaldırma felsefesi oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Köroğlu Destanı, Başkaldırı, Absürt, Başkaldırma Felsefesi

Rebellion in Koroghlu and Albert Camus

Abstract

Research Paper

As a character becoming epic by his conscious actions and a concrete example of rebellion philosophy, Koroghlu revolts against injustice, inequality, malignance and class discrimination, and considered the case as the reason for his existence and his principle of life. The revolting Koroghlu is a character aware of his reason of existence, who is able to say “I revolt, therefore I also exist in this world”, or “I revolt for existing” in the narratives, and at the same time, he is the prototype of the people who think like him. His rebellion is manifested in his actions against the absurd world, which gives him his own existential characteristic, and his experiences in this world.

Similar to the kachak narratives of Turkish Folk Literature, it is possible to find “the act of rebellion” in nearly all of the narratives formed about the personality of Koroghlu. Hence, the starting point of this work is the philosophy of rebellion also standing out for “overcoming a type of absurd” in the personality and the actions of Koroghlu, the protagonist of the Epic of Koroghlu, with an interdisciplinary approach (with reference to the relationship between literature and philosophy).

Keywords: The Epic of Koroghlu, Rebellion, Absurd, The Philosophy of Rebellion

Makale Bilgileri / Article Info

Alındığı Tarih / Received 09.11.2017

Kabul Tarihi / Accepted 22.02.2018

¹ Prof. Dr. Ali Osman Gündoğan. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, gundogan@mu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-5356-5035>

² Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, sibeltuna@mu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-3916-5307>

Giriş

Folklorun anlatma esasına dayanan destan, halk hikâyesi gibi edebî ürünleri, tarih içindeki seyrinde başta dil birliği gibi, kültürel genetiğini muhafaza eden, toplumun millî bilincini yüksek tutmaya yardımcı olan değerli kültür unsurlarıdır. Özellikle destanlar, bir milletin köklü geçmişinin emareleridir. Bu anlatılarda, milletin yaşamı algılayışı, töresi, ahlakı, gelenekleri, değerleri, düşünce tarihi, coğrafya ve komşuluk ilişkileri, siyasî ve sosyal düzen, hukuk gibi birçok değerli veriyi bulmak mümkündür.

Edebiyat araştırmacılarının bildirdiğine göre (Köprülü, 1989; İnan, 1987; Yıldız, 1995), içerikleri ve yayılma alanları dikkate alınarak değerlendirildiğinde, Türk destanlarının, yüzyılların ötesinden kollar ve daireler halinde çeşitli devirlerin olay ve kahramanlıklarını da bünyesinde toplayarak, zamanımıza kadar ulaştığı bilinmektedir. Türk boylarının sözlü edebiyatlarında özellikle Oğuznâme, Manas destanı, Köroğlu destanı ve onun etrafında teşekkül etmiş anlatıların ön plana çıktığı düşünülmektedir (Arslan, 1997: 3).

Kimi zaman hikâye, kimi zaman da (ki çoğunlukla) destan olarak karşımıza çıkan Köroğlu anlatımlarında, tarihî dönemler içinde, geniş bir coğrafi sahada³ her yeni muhitte, sosyal, kültürel ve coğrafi tesirlerle bazı değişiklikler olmuştur. Ancak çekirdek motif ve destanın genetik yapısı ve tipolojisinde bozulma olmamıştır. Bu özellikleri, göz önüne alan bilim adamları Köroğlu anlatımlarını Doğu (Türkmenistan, Özbek, Karakalpak, Tatar, Kazak, Kırgız, Uygur ve Tacik varyantları) ve Batı (başta Anadolu, Azerbaycan, Balkan Türkleri, Ermeni ve Gürcü varyantları) olmak üzere iki temel versiyon etrafında toplamışlardır (Arıkan, 2007: 16). Köroğlu Destanı'nın bilindiği ve anlatıldığı coğrafi alan ve toplumlara bakılarak, hiçbir destanın bu kadar geniş bir alana yayılma şansına sahip olmadığı belirtilebilir (Ekici, 2004: 13). Dolayısıyla Köroğlu Destanı, Türk destanları içinde yaygın olarak bilinme konusunda, ilk sırada yer alır (Karadavut, 2002: 161).

Evliya Çelebi, 17. yüzyılın ikinci yarısında Bolu, Çerkeş yörelerinde, Köroğlu'ndan bir zamanlar oralarda yaşamış gerçek bir eşkıya olarak söz edildiğini aktarır (Boratav, 1995: 56; Fuat, 2001: 22).

³Köroğlu anlatımları, Orta Asya'dan Tuna boylarına, Sibirya'dan Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir coğrafi alana yayılmış, hemen bütün Türk boylarıyla ve Türklerle iç içe ya da komşu olarak yaşayan Arap, Ermeni, Tacik ve Gürcülerle diğer Kafkasya kavimleri arasında bilinen ve yaygın olarak anlatıla gelen kültürel değerlerimizden birisi olmuştur (Türkmen 1983: 83,90; Arslan 1997: 3; Çobanoğlu 2007: 48).

Sözlü gelenekte yaklaşık dört asırdan fazla yaşatılan Köroğlu Destanı, âşık edebiyatının önemli bir parçasıdır. Saz şairleri, Köroğlu'nun etkisinde çokça kalmışlardır.⁴ Köroğlu, halk ozanlarının çoğu tarafından, “Yeniçeri ocaklarında, sınır boyları kale askerlerinde, aşiretler arasında, bütün canlılığıyla yaşatılmıştır.” Aşiret ozanlarının sonu sayılan Dadaloğlu'nda, Köroğlu geleneğinin kuvvetle yaşadığı görülür. Nitekim “gerek ruh, gerek sanat bakımından Dadaloğlu, Köroğlu'nun tam bir temsilcisidir (Öztelli, 1997: 19).”

Karadavut'a göre, Köroğlu destanının Doğu ve Batı varyantları arasında bazen bir kol olabilecek kadar büyük değişiklikler içerdiği tespit edilmiştir. Ancak destanda, “Köroğlu'nun babasının (Türkmen varyantında dedesinin) gözlerinin kör edilmesi”, “epik at” ve “epik mekân Çamlıbel” bütün varyantlarda ortak olan arkaik unsurlardandır (2002: 161).

Anadolu sahası ve Türk dünyasında Köroğlu kolları üzerine bir araştırma ve inceleme yapan Ekici (2004: 101), “Doğu ve Batı versiyonlarında Köroğlu'nun (aralarında daha fazla benzerliklerin bulunduğu) ilk kol anlatmalarını epizotlar bağlamında aşağıdaki başlıklar altında karşılaştırmıştır:

- Köroğlu'nun ailesinin tanıtımı
- Köroğlu'nun olağanüstü doğumu
- Köroğlu'nun olağanüstü bir şekilde büyümesi
- Köroğlu'nun babasının/ dedesinin kör edilmesi
- Köroğlu'nun olağanüstü bir ata sahip olması
- Köroğlu'nun olağanüstü güç ve silaha sahip olması
- Köroğlu'nun Çamlıbel'e yerleşmesi ve yiğitlerini toplaması
- Köroğlu'nun intikam alması ve tanınması

⁴Saz şairlerince çok sevilen Köroğlu anlatmalarında, Köroğlu'nun başkaldırısına örnek teşkil edebilecek bir şiir örneği şu şekilde verilebilir:

Gelin hey ağalar, çekin kılınca
Arap atla koç, yiğidin günüdür
Göğüs verip, arka verip nal atan
Sırma çullu küheylemler günüdür.

Gelin hey ağalar, vurup geçelim
Koç yiğide kanlı gömlek biçelim
İki saat al kızıl kan içelim
Bunda koç o yiğidin şanı günüdür.

Cenk kurulup cıda, oklar atanda
İki leşker birbirine katanda
Kötülerin yakasından tutanda
Yılan dilli dal hançerin günüdür.

Hey nolanda, koç Köroğlu nolanda,
Ara yerde kurt koyuna dalanda
At vurulup yiğit yaya kalanda
Teke şekli şam kılın günüdür (Öztelli 1997: 26).

Bu çalışmada, “Köroğlu’nun Kişiliği” konulu alt başlıktan hareketle, Ekici’nin Türk Dünyasında Köroğlu adlı eserinde yukarıda verilen 4. ve 8. madde bağlamında, Köroğlu’nun babasının/ dedesinin kör edilmesi epizodu ve Köroğlu’nun intikam alması ve tanınması epizotuna Albert Camus’un Başkaldırı felsefesi ışığında hermeneutik bir bakışla yaklaşılabacaktır. Dolayısıyla, bu çalışmanın da hareket noktasını, disiplinler arası bir yaklaşımla (edebiyat ve felsefe arasındaki ilişkiden hareketle), Köroğlu Destanının başkahramanı Köroğlu’nun şahsiyetinde ve eylemlerinde ‘bir tür absürt olanın aşılması’ anlamına da gelen başkaldırma felsefesi oluşturmaktadır.

1. Köroğlu’nun Kişiliği

Boratav’ın bildirdiğine göre, gerçek tarihî kişiliği olmamakla birlikte Köroğlu’nun 16. yüzyılda yaşamış bir Celâfî Reisi ve halk şairi olma ihtimali yüksektir (Boratav, 1991: 238, 239). Takma adı Köroğlu ile bilinen destan kahramanı, bir bey/ paşa/ padişah tarafından (genelde bir at sebebi yüzünden) gözleri kör edilmiş bir kimsenin oğludur. Köroğlu, babasına (bazı anlatılarda da dedesine) yapılan bu zulmün intikamını almak için isyan edip başkaldırır.

Anadolu – Azeri rivayetlerinde Köroğlu, mağdur bir babanın oğludur. Zulmü, haksızlığı henüz küçük bir çocukken görmüş, babasından intikam dersleri almıştır. Dolayısıyla kahramanın tüm hayatı babasının nasihatlerini yerine getirmekle geçmiştir. Maraş rivayetinde, Köroğlu zulme uğramış bir ihtiyarın bir Beye (Paşaya ya da Padişaha) isyan etmiş oğludur. O etrafına, kendisi gibi avamdan olan birçok yiğit toplar (Boratav, 1984: 100).

Köroğlu, yaşadığı devirde eşitliği ve adaleti isteyen ‘ideal bir kahraman’ olarak nam salar. Öztelli, Köroğlu’nun kişiliğiyle ilgili şunları bildirir: “Köroğlu, halkın gözünde mert bir insan ve çetin bir bahadır. Zalimlere karşı, amansız, yoksullara karşı koruyucu ve şefkatlidir. İyilik etmeyi sever, zayıflara dokunmaz. Halkı ezen derebeyleri karşısında olur, onlarla savaşır (1997: 18).” Boratav’a göre, halk arasında Köroğlu’nun fakire fukaraya merhamet ettiğine, onları himaye ettiğine dair çok kayıt vardır. Elâziz ve İstanbul rivayetlerindeki şiirlerde “incitmeyin fukarayı fakiri” diyen Köroğlu, zenginden zorla alan, fakirlere dağıtan bir insan olarak bilinir (1984: 104). Diğer taraftan, Ali Güler Köroğlu’nu “milli kişilik” olarak ele alıp onu alp tipi sınıfına dâhil eder. Bunun en önemli gerekçesi ise, Köroğlu’nun birçok eşkıyanın yaptığı gibi aksine hiçbir yerel önderle pazarlığa girmemesi, yoksula yardım etmesi, dayanışmayı öncelemesidir (1998: 244).

Köroğlu, Anadolu ve Azeri anlatıları çerçevesinde, kişisel çıkarları için değil, zulme başkaldırarak babasının vesayetini yerine getirmek, öcünü almak için dağa çıkmıştır. Savaşırken de günlük ilişkilerinde de son derece merttir. Çevresinde toplanan eşkıya arkadaşlarını yiğit, mert, halktan yana adamlardan seçmiştir. Savaşırken acımasız olan Köroğlu, babası, atı, oğlu, karısı ve arkadaşlarına karşı sevgi doludur. Ayrıca yaşadığı topraklar ve memleketine içten, sağlam ve gerçek bir sevgiyle bağlıdır (Fuat, 2001: 33).

Memet Fuat'ın, İlhan Başgöz'den naklettiği "Köroğlu Düzeni" başlıklı yazıda konuyla ilgili olarak şunlar vurgulanır:

"Toplumsal bunalım dönemlerinde, diğer ülkelerdeki halkların da bu türden eşkıya kahramanlar yaratıkları görülür. 12. yy.da, İngiltere'de Robin Hood, 18. yy.da Karpatlarda Oleksa Dovbuş, Sicilya'da Engela Duca, I. Dünya Savaşı sonrası Çekoslovakya'da Nikola Suhaç hep böyle kahramanlardır. Onların hikâyelerinde, fukaradan ve köylüden yana işleyen bir toprak düzeni anlatılır. Toplum, zengin – fakirler, güçlüler – güçsüzler, yönetenler – yönetilenler şeklinde bölünmüştür. Bu durgun geleneksel düzen içinde, savaşlar, kırgınlar gibi çalkantılı bazı olaylar ortaya çıkar. Bunlar yalnız, insan ilişkilerini değil, kişinin kendisiyle alışverişini de çökertip iç huzurunu yıkar. O zaman, eşkıyalık yalnız bir toplum meselesi olarak ortaya çıkmakla kalmaz, eşkıyaların allanıp pullanıp halkın yiğitleri olarak düşlenmeleri de baş gösterir. Onun için bu eşkıya yaratmalarına toplumsal başkaldırıların en ilkel biçimi denilebilir. Bu, baskıya, zulme ve yoksulluğa, ilk başkaldırıdır: Güçlülerin karşısına daha güçlü bir kişiyi, zorbalardan karşısına daha zorbayı çıkararak onlardan (bir tür) öç alma. Bu başkaldırının yeni ve değişik bir düzen kurma diye köklü bir atılımı yoktur. Geleneksel düzen, daha yaşanır, daha fukaradan yana, daha adil olarak görmek istenir. Aslında (bu durum), bir çıkmazın içinde bir hayalleme(dir). Bu umut, halkın daha güzel günlere olan beklentisini ayakta tutar. Kahvenin peykesine oturup da sanatçısından, kötülerin saltanatının nasıl yıkıldığını dinleyen, güçlülerin kökünün nasıl kazındığını duyan insan, bunun bir gün gerçekleşebilir olduğuna inanır. Temelini, insanoğlunun hayaline atmamış hangi büyük değişim var (dır) ki? (Fuat 2001: 34, 35).

Başgöz'ün yukarıda Köroğlu'nun kişiliğine dair halkın "hayallemesi" olarak vurguladıkları 16. yüzyılda yaşamış bir Celâlî Reisi ve halk şairinin karakterinden öte, ezilen halkın kendisini ezenden öç alma duygusunu taşıyan, 'ideal olana özlem'in yansıtıldığı bir insan prototipidir.

Öncül'e göre Köroğlu, 16. Yüzyılın sosyal şartları içinde destan geleneğinden hareketle, isyankâr tavırlı Celâlîlerin kimliğine bürünür. Köroğlu etrafında oluşan anlatılarda, bireysel şartlar sonucunda harekete geçmiş, sınırlı isteklerde bulunan ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden bir anlatı kahramanı bulunur (Öncül, 2010: 143). Nitekim bireyler, "iyi ya da kötü olmuşlar ise onlardaki bu özellikleri yaratan ve seçen toplumsal çerçevedir" (Toku, 2009: 54).

Kaplan'a göre Köroğlu, Oğuz Kağan ve Dede Korkut kahramanları soyundan gelir. Yiğitliği en üst kıymet sayan, aktif, dışa dönük, savaşçı bir tiptir. Kişiliğinin ayrılmaz parçası, başarılarıyla bütünleşmiş kır atı, açık mekân adamı olması, tıpkı göçebeler gibi dağlarda yaşaması ile alp tipine yaklaşır. Türk halkı tarafından çok sevilip bugün bile yaşatılmasının altında alp arşetipini hatırlatmasının büyük payı vardır (Kaplan, 1996: 100).

Bayat, Köroğlu ile ilgili bütün versiyonların-eş metinlerin⁵ bir esasta birleşiminde (urformunda), alpten alperene, şamandan aşığa, mitten tarihe, sosyal, kültürel ve tarihî anlamda ihtiyaçtan kaynaklanan bir geçiş görür. Bayat'a göre, Köroğlu'nun epik kahraman tipi olarak şekillenmesinde, ilkin Şamanlığın sonrasında da tasavvuf katmanının güçlü olduğunu görülmektedir. Köroğlu bir geçiş tipi olarak, Oğuz Alplik kurumunun bütün yönlerini, halk sufizminin erenlik kategorisi üzerine geçirmiştir. Köroğlu'nda, İslâmî kahramanlık destanlarının ülküsü olan alp erenlikle (menakıplarda gazi tipi) aşk destanlarının hak aşığı anlayışı birleşmiştir. Diğer taraftan Bayat, Köroğlu'nu Robin Hood, Serp haydutları vb. Avrupa eşkıyaları ile kıyas ederek, eşkıya, devlete başkaldıran bir tip gibi genel anlamda takdim edilmesinin yanlış olduğunu da bildirir. Bununla birlikte Köroğlu, Oğuz Alpleri içinde, yerel yöneticilere ve kısmen de kendi hükümdarına karşı savaşan tek kahramandır. (2003: 9, 11, 13, 155).

Diğer taraftan, Köroğlu hakkında, tüm versiyonlar dâhilinde ortak bir kişilik analizine gidildiğinde, hem arkaik hem de klasik destanların poetik yapısına uygun olarak, kahramanın trikisterlik (gücün yetmediği yerde, dolandırıcılık, üçkâğıtçılık yapma) ve maceracılık yönlerinin bulunduğu söylenebilir. Nitekim trikisterlik⁶, ciddi kahramanın "gölgesidir, yansımasıdır, ters yüzüdür." Köroğlu, her ne kadar, şamanlık ve halk sufizmi etkisinde olsa da bir destan kahramanıdır ve kendisinde mitolojik unsurlar barınır (Bayat, 2003: 137).

Gerek Anadolu'da gerekse Türk Dünyası'nda, Köroğlu anlatmaları üzerine yapılmış olan birçok bilimsel çalışma mevcuttur. Bunlardan birisi olan Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol-İnceleme ve Metinler) adlı eserde Ekici, Türkler arasındaki Köroğlu anlatmalarını metinler arası karşılaştırma yaparken, epizot incelemelerinin her başlığı altında ilkin Türkmen metnine yer vermiştir. Ekici'ye göre bunun sebebi, Türkmenistan versiyonunun bütün anlatmalar içinde merkezi bir

⁵Köroğlu'nun Türk dünyasındaki metinlerinin adlandırılması konusunda, (bilimsel çalışmalarda) çeşitli fikir ayrılıkları (varyant, versiyon gibi) ortaya çıkmıştır. Bu konuda, M. Öcal Oğuz, geniş bir coğrafyada, Türkistan'dan Balkanlar'a kadar birçok Türk boy ve grubunda, Türklerle kültürel ilişki halinde olan öteki milletlerde yaşayan bir Türk destan kahramanı olan Köroğlu adına bağlanan ve birbirinden farklı olan metinleri değerlendirirken varyant terimi yerine bunların hepsini tam ve doğru metin olarak kabul edilmesini ve "eş-metin" ifadesinin kullanımını önerir (Oğuz 1998: 62,63). Diğer taraftan biz de bu konuda, alıntı yapılan kaynakların kullandığı terimi esas aldık.

⁶ Bu kavram dâhilinde (Trickster) daha geniş bilgi için bk. Mircea Eliade, 2004. Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu, Menşe'lerin Özlemi. Çev: Prof. Dr. Mehmet Aydın. (3. Basım) Konya: Din Bilimleri Yay., ss: 153,154,155.

konuma sahip olmasıdır⁷. Türkmenistan versiyonundan sonra sırasıyla çalışmada, Kazakistan, Özbekistan, Doğu Türkistan (Uygur) versiyonlarına yer verilmiş, daha sonra da bunları Azerbaycan ve Türkiye Türkleri anlatmalarından oluşan batı versiyonları takip etmiştir (2004: 102). Dolayısıyla çalışmamızın bu bölümünde, Ekici'nin eserinden hareketle, (anlatmalar içinde merkezi bir konuma sahip olan) Türkmen versiyonunda, kahramanı başkaldırmaya hazırlayan olay ve başkaldırma bağlamında, “dördüncü” ve “sekizinci” epizotlar özet halinde verilecektir.

2. Köroğlu’yu Başkaldırmaya Hazırlayan Olay

“Köroğlu’nun dedesinin (babasının) kör edilmesi (4.Epizot)”

Köroğlu anlatılarının ilk epizotları olan Köroğlu’nun ailesinin tanıtımı, Köroğlu’nun olağanüstü doğumu ve büyümesinin ardından, Türkmen versiyonunda Ruşen’in okula gitmesi, “Göroğlu” adını alması anlatılır. Göroğlu büyüdükçe, fakir fukarayı ve onların çocuklarını korur, zarar vererek esnafı bıktırır, halk toplanır Göroğlu’nun dedesi Cığalı Beğ’e onu şikâyet eder. Ancak, dede çocuğu sahiplenir. Diğer taraftan, komşu ülkenin sahibi hünkâr Sultan, Türkmenler üzerine asker gönderip Türkmen yurdunu dağıtır, mallarına el koyar. Bu sırada, Cığalı Bey esir alınır, hünkâra hizmetçi yapılır. Cığalı Bey, atlar konusunda çok bilgili olduğu için kısa zamanda hünkâr Sultan’ın sevgisini kazanır ve vezir olur. Diğer vezirler, Türkmen vezir Cığalı Bey’in kısa sürede yükselmesini hazmedemezler. Hünkâra onu kötülerler. Hünkâr, Cığalı Bey’den kendisine dünyadaki en iyi atı bulup getirmesini emreder. Cığalı Bey, hünkârın istediği atı bulur, ancak at henüz doğmamıştır. Bu durumu fırsat bilen diğer vezirler, hünkârı aldatıp Cığalı Bey’e karşı kıskırtırlar. Çok öfkelenen hünkâr, Cığalı Bey’in gözlerinin oyulmasını emreder. Gözleri oyulan Cığalı Bey, gözlerine karşılık, doğacak olan tayın kendisine verilmesini ister. Hünkâr, isteğinin kabul edildiğini söyleyip onu saraydan kovar (Ekici, 2004: 111).

3. Köroğlu’nun Başkaldırması

“Köroğlu’nun intikam alması ve tanınması (8. Epizot)”

Cığalı Bey’in kör edilmesinden sonra, Göroğlu dedesi tarafından özel bir eğitime tabi tutulur. Bu sırada, kahraman olağanüstü ata, güce ve silaha sahip olur. Kahraman, hazırlıklarını tamamladıktan sonra, kendine (dedesiyle birlikte) Çandıbil’de bir yurt edinir. Çandıbil halkı, kısa zamanda Göroğlu’nu kendi beyleri kabul edip ona ihtiyacı olan her şeyi verir. Göroğlu, böylece çalışmadan yaşamaya başlar. Kısa sürede, Göroğlu’nun etrafına birçok adam toplanır. Göroğlu, dedesine yapılan zulmün intikamını almak, içinde yetiştiği toplumun acılarına son vermek için yanına topladığı adamlarla birlikte hazırlık yapar. Göroğlu, hünkâr sultanın ülkesine baskın yapıp onun ordusunu büyük bir bozguna uğratar. Hünkârı öldürüp, dedesinin intikamını alır, adamlarıyla tekrar Çandıbil’e döner. Göroğlu, Çandıbil ve Türkmen

⁷Türkmen Köroğlu’nun konu içeriğinin XVI. ile XVII. yüzyılların antifeodal köylü isyanlarıyla bağlantılı ve Azeriler ile Türkmenlerin ortak yaratıcılık sürecinde yaşatılmış Güney Azerbaycan versiyonuna ait olduğu belirtilmektedir (Garriyev 2007: 95).

halkını yüceltir, mutlu bir şekilde yaşamına devam eder (Ekici, 2004: 116,123,129,133,134).

Ekici'nin de vurguladığı gibi özde Türk birliğini yansıtan Köroğlu anlatımları, kahramanlık konulu bir anlatıma olarak Türk Dünyası destan – hikâye geleneğinin en yaygın örneklerinden birisidir. Diğer taraftan, Türk Dünyası Köroğlu anlatımları, metnin derlendiği sanatçı, sanatçının sahip olduğu gelenek ve çevreyle ilgili olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, versiyonlar arası farklılıklar bulunması doğal olup buna bir örnek, kahramanın ailesinin sosyal statüsü gösterilebilir. Köroğlu'nun doğu versiyonlarında, kahramanın ailesi “soylu” bir aile olup Türkmen soyundan gelmekte ve kendi yurtlarında yöneticilik yapmaktadır. Diğer taraftan, batı versiyonlarında ise, kahramanın babası yalnızdır, sosyal statü bakımından “alt sınıfa” mensup, zengin bir bey ya da han yanında seyislik yapan bir kişi olarak tanıtılmıştır (2004: 106,137).

4. Köroğlu'nun Dedesinin (Babasının) Kör Edilmesi ile Köroğlu'nun İntikam Alması ve Tanınması Epizotlarına Albert Camus'un Başkaldırı Felsefesi Işığında Hermeneutik Bir Bakış

Camus, yaşadığı çağın egzistansiyel bir kriz dönemi olmasından dolayı, çağını anlamaya ve insanlara bir ahlak sunmaya çalışan sanatçı-filozoftur. Camus, dünyayı irrasyonel olarak adlandırır. İrrasyonel dünya ile insan bilinci arasındaki kopuştan kaynaklanan absürtü, fikirlerinin hareket noktası yapar. Camus'ye göre, kendisine bir varlık nedeni arayan insan bunu “başkaldırma” da bulur (Gündoğan, 1997: 165,167).

Camus'ye göre, absürtün evreninde mutlak olan bir değer yoktur ve bu sebeple, çağlara göre başkaldırı nedenleri değişir. Başkaldırı, “haklarının bilincine varmış bilinçli kişilerin işidir (2009: 27).” Her dönemde, bu bilinci taşıyan insanlar bulunmaktadır. Nitekim başkaldırma, “hayır” demektir. Başkaldırma, hayata hem gerçek değerini verir hem de ona meydan okur. Başkaldırma bir eylem planıdır. Başkaldıran insan, hayır diyen insandır. Başkaldırmanın temelinde yatan haklı olma durumu ve adalet duygusudur. Her başkaldırma, bir haksızlığa başkaldırmadır (Camus, 2009; Gündoğan, 1997: 116).

Kendi hakkını korumak isteyen ve başkaldıran insan, kendisine haksızlık etmek isteyen başkalarına (efendi, tiran vb.) karşı kendi varlığını onaylamakta ve kendini bir değer olarak ortaya koymaktadır. Haklı olma duygusundan kaynaklanan bir başkaldırma, olumsuz değerler yerine olumlu değerler ortaya koymaktadır. Başkaldırma, kötülüğü, adaletsizliği inkâr etme, bunların yerine iyiliği, adaleti, hukuku yerleştirme ülküsü üzerine temellenir. Dolayısıyla bu şekilde, absürt olan aşılacaktır. Başkaldırmaya asıl varoluşsal özelliği kazandıran, eylem planıdır. (Gündoğan, 1997: 118).

Absürte karşı direnmede başkaldırıcı, özgürlüğü ve yaşama tutkusunu seçen nicelik ahlakının temsilcisi absürt insan, Camus'ye göre, “Don Juan”, “Aktör”, “Fatih” ve “Yaratan Sanatçı” olmak üzere dört tipten birini temsil edebilmektedir (Gündoğan, 1997: 99, 104).

Sanat eseri, zekânın somut hakkında akıl yürütmeyi bırakmasından doğar. Bu yüzden sanatçı, bu dünyadan hareketle, bu absürt dünyaya başkaldırarak sanatsal üretim yapabilir. Sanatçı, düşünerek bir dünya yaratır, insanın anlam bulmaya çalıştığı bu dünya, aynı zamanda o insana özgür bir yaşam sunar. Sanatçının bu çabası absürt bir başkaldırmadır. Absürt hayatın realitesi ve absürte karşı gerçek çözüm “başkaldırma”dır (Camus, 2009; Gündoğan, 1997: 110).

Diğer taraftan Koroğlu anlatmaları da, birbirinden uzak Türk coğrafyalarında çeşitli sanatçıların üretimleri olup aslında Camus’nün belirttiği absürt dünyaya bir başkaldırıdır. Yukarıda, 4. ve 8. epizotları özetlenen Koroğlu’nun Türkmen versiyonunda, sanatçı, düşünerek kurgusal bir dünya oluşturur. İçinde insanların yaşamlarına anlam bulmaya çalıştıkları bu kurgusal dünyada, hem sanatçı hem de onun tipleştirdiği insanlar, eylemleriyle özgür birer kişidirler. Başkaldırı eyleminde bulunan asıl sanatçıdır. Nitekim onun sözlü gelenekte öğrendiği, coğrafyası, kültürü ile zenginleştirdiği, bir bakıma yeniden tasarlayıp yarattığı Koroğlu anlatısı, aslında eylem planlarıyla ilkin, o sanatçının sonra da anlatının esas kahramanı Koroğlu’nun birer varoluş serüvenidir. “Özgür insan” Koroğlu’nun, sonunda “ölüm” bilinciyle bir “hiç” olacağının farkında olduğu bu “absürt” “dünya”ya “başkaldırı”sında, ona varoluşsal özelliği kazandıran asıl unsur, bir “seçim” sonucu, “an” da projelendirdiği, “öteki”lerle “dayanışma” içinde gerçekleştirdiği “eylemler”idir. Tam bu noktada, Camus’nün de belirttiği sanat ve başkaldırma aynı noktada birleşir.

Nitekim Camus’ye göre, sanat gerçeğe karşı çıkabilir, ama gerçekten kaçamaz. Absürt bir dünya karşısında yeni bir dünya yaratan sanatçı, ilkin bu absürtlüğü onaylar, bu onayından hareketle de, adaletsizliğin yerine adaleti, düzensizliğin yerine düzeni, kötülün yerine de iyiliği kurmaya çalışır. Dolayısıyla sanatçının bu çalışması, absürt ve onun doğurduğu sonuçlara bir başkaldırmadır. Bu başkaldırı, ideal bir başkaldırıdır. (Camus, 2009; Gündoğan, 1997: 146,147). Öyleki, Koroğlu anlatmalarının Türkmen versiyonunun sonunda Koroğlu, absürt dünyaya karşı hayali kurulan adil dünya düzeninin sağlanmasıyla ideal özlemini neticelendirmiş bir kişi olarak “kendini gerçekleştirmiş”, sanatçı sanat eseriyle, başkaldırısını da böylece meşrulaştırmıştır.

Tüm bunlarla birlikte, Camus’nün “bilinç başkaldırmayla doğar” sözü, olumlu bir değeri yerleştirmek isteyen başkaldırma eylemini açıklamaktadır. Örneğin, kölenin efendisiyle eşit olma bilinci ahlâkî bir başkaldırı örneğidir. Bir başka ifadeyle, başkaldırma bilinci değil, bilinç başkaldırmayı belirler ve başkaldırının özü, doğrudan kinle saldırı değil ahlâkî olmalıdır (Camus, 2009; Gündoğan, 1997: 118). Ne var ki, Koroğlu’nun özellikle Batı versiyonunda, -her ne kadar kulun, efendisiyle eşit olma bilincinden doğan bilinçli bir başkaldırı olsa da- Camus’nün nitelendirdiği ahlâkî başkaldırı örneğini, bulmak zor görünmektedir. Nitekim Koroğlu, babasına ya da dedesine yapılan zulmün intikamı için ilkin başkaldırır. Bu başkaldırının temelinde, mevcut düzenin değiştirilmesi isteğinden önce, bu zulmün intikamını alma isteği vardır. Ne var ki bu istek, anlatılarda, ahlâkî olarak nitelendirilemeyecek

“öldürme eylemi” ile sonuçlandırılır. Nitekim özeti verilen Türkmen versiyonunda bu durumu açıkça görmek mümkündür.

Diğer taraftan Camus, yaşamın anlamsızlığını, absürt oluşunu ortaya koyduğu halde yine de yaşamdan yana bir tavır sürdürmektedir. Bir başka ifadeyle Camus, insanın kötü kaderi, çaresizliği, umutsuzluğunun içinde umudu ve yaşama bağlılığı seçmektedir. Camus’ye göre, hayat ne kadar değerliyse ölüm de o kadar değerlidir, çünkü ölüm insanı dünyaya bağlar. Önemli olan, somut ve bireysel yaşamdır. Bu durumda genel ve evrensel ahlak sisteminden bahsedilemez (Camus, 2009; Gündoğan, 1997: 99,100).

Camus’nün başkaldırma eyleminde, “başkaldırıyorum öyleyse varım” diyen insan, varoluşçu bir tavır içindedir. Diğer taraftan insan, sadece kendisinin değil başkalarının ezilmişliğini görünce de başkaldırabilir. Böylece insan, başkaldırma eyleminde hem kendisini hem de başkalarını bulabilir. Bu sebeple başkaldırma, aynı zamanda bir değer oluşturmaktır ve bu ahlakî değerde ötekiler ya da başkalarına da ihtiyaç duyulabilir. Bu durumda, başkalarına duyulan ihtiyaçla insan kendisini aşar (Camus, 2009; Gündoğan, 1997: 119). Tüm bunlardan hareketle, absürt durumu yalnızlık içinde keşfeden Köroğlu, başkaldırma aşamasında, dayanışma ile yalnızlığından kurtulur. Bir başka ifadeyle, başlangıçta bireysellikten doğan başkaldırma, insanlık adına insanlık dayanışmasının bir sembolü olur. Fakat bununla birlikte, bu dayanışmanın Camus’nün ahlakî başkaldırı anlayışındaki gibi insanlık adına, bireysellikten uzaklaşılarak dayanışmayla birlikte bir hümanizm ortaya çıkarması söz konusu değildir. Nitekim yukarıda da belirtildiği gibi, Köroğlu anlatmalarında, ahlakî başkaldırıdan öte, içinde kinin, dayanışmayla öldürme eylem(ler)inin olduğu, absürt dünyaya karşı, “bilinçli bir başkaldırma” vardır.

Camus’ye göre, öldürme ve başkaldırma birbiriyle zıtlık içindedir. Başkaldırmayı, bu olumsuz sonuca getiren hareket ise, nihilizm, bireysel terör ile devlet terörüdür. “Camus’nün başkaldırma düşüncesi sonunda, herkesi içine alan ölçülü, sınırlı özgürlüğe dayalı, ölüm ve öldürmeye karşı mücadele eden, bütün insanlar için iyilik ve adaleti istemekten ibaret olan bir sonuca ulaşmaktadır (Gündoğan, 1997: 149, 150).” Diğer taraftan, Köroğlu anlatmalarının Türkmen versiyonu, Camus’nün öldürme ve başkaldırma eylemlerini birbiriyle zıtlık içinde bulduğu görüşe bir örnek teşkil etmektedir. Ancak, her başkaldırı eylemini başlatıp sonlandıran keskin “hayır” ifadesini, Türkler arasında yaygın, sanatsal bir zekanın ürünü haline gelmiş bu başkaldırı örneğinde bulmak mümkündür.

Sonuç

Köroğlu anlatılarının tüm Türk Dünyasına yayılmasında, eşitliği ve adaleti isteyen ‘ideal bir kahraman’ın zalim insanlara karşı ‘başkaldırı eylemi’nin rolü büyüktür. İlk kendisini onaylayan Köroğlu, başkaldırma felsefesinin somut bir örneği olarak, adaletsizliğe, eşitsizliğe, kötülüğe, sınıf ayrımına, başkaldırarak bu durumu kendi varoluş sebebi saymış, kişisel yaşam ilkesi olarak görmüştür. İster başlangıçta tarihî bir şahıs, isterse sanat eserinde yaratıcı zekânın ürünü bir kahraman

olsun, Köroğlu, sözlü gelenekte kendine yer edinmiş, yüzyıllar ötesinden günümüze anlatıla gelen bir edebi ürün olmuştur. Bu noktada, destan veya hikâye olarak kabul gören Köroğlu anlatımları, Camus'nün “sanat ve başkaldırmanın gerçek boyutu” görüşü ile uyum içindedir. Çünkü “yaratan sanatçı”, anlatılarda bir nevi esas kahramanın kendisidir, zekâsıyla kurguyu başkaldırmaya yönlendirir. Haksızlığa isyan edip, “hayır” diyerek başkaldıran, zalimlere savaş açan, zayıfı koruyan, ezilmiş kollayan Köroğlu ya da onunla anlatı boyunca hemhal olan sanatçının kendisidir. Diğer taraftan, Köroğlu anlatımlarında ölümü onaylayan başkaldırı anlayışı Camus'nün ahlakî başkaldırısı yanında olumsuz bir değer olarak algılanmaktadır. Bununla birlikte kanımızca, kültürün taşıdığı gelenek içinde, “zalimin zulmüne karşı öldürme eylemi” onanmış durumdadır. Dolayısıyla, absürt dünya içinde bu planlanmış varoluşsal durum zalimin sonu olan kötü/olumsuz yazgıya sadece hizmet etmektedir.

Folklorun anlatma esasına dayanan destan, halk hikâyesi gibi edebî ürünleri, bir milletin tarihi duruşunun temsillerindendir. Özellikle destanlar, adeta içinde ‘millî erk’in ve ‘kutsal değerler’in bekçisi kahramanların ‘boy’ gösterip ‘soy’ söylediği absürt dünyaya paralel bir dünyadır. Absürt olanın aşılması için başkaldırıyı seçen ve eylemleriyle bunu icraata döken Köroğlu ise, Robin Hood gibi bu paralel dünyanın ‘nam salmış’ kişilerinden birisidir.

Kaynakça

- Arıkan, Metin 2007. Kazak Destanları 1/ Köroğlu'nun Kazak Anlatımları. Ankara: TDK Yay.
- Arslan, Mustafa 1997. Köroğlu Destanının Türkmen Versiyonu Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme, (Basılmamış doktora tezi) Danışman: Fikret Türkmen, İzmir: Ege Üni., S. B. E.
- Boratav, Pertev Naili 1995. 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- _____, 1991. Folklor ve Edebiyat II. İstanbul: Adam Yayınları.
- _____, 1984. Köroğlu Destanı. İstanbul: Adam Yayınları.
- Bayat, Fuzuli 2003. Köroğlu. Şamandan Âşık, Alptan Erene, Ankara: Akçağ Yay.
- Camus, Albert 2009. Başkaldıran İnsan (7. Basım). Çev: Tahsin Yücel. İstanbul: Can Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul 2007. Türk Dünyası Epik Destan Geleneği (2. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ekici, Metin 2004. Türk Dünyasında Köroğlu, (İlk Kol, İnceleme ve Metinler) Ankara: Akçağ Yay.

- Fuat, Memet 2001. Köroğlu, Yaşamı, Düşünce Dünyası, Sanatçı Kişiliği, Seçme Şiirleri, YKY/ İstanbul.
- Garriyev B. A. 2007. Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları. Çevirenler: Fikret Türkmen, Muvaffak Duranlı, Feyzullah Rahmankul. Ankara: TDK Yay.
- Güler, Ali 1998. "Türk Toplum Geleneginde İnsan Tipleri ve Köroğlu". Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu, Bolu-1997. Abant İzzet Baysal Üni., Yay.
- Gündoğan, Ali Osman 1997. Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi (2. Basım). İstanbul: Birey Yayınları.
- Kaplan, Mehmet 1996. Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3- Tıp Tahlilleri, İstanbul: Dergah Yay.
- İnan, Abdülkadir 1987. Makaleler ve İncelemeler. I.Cilt (2. Basım). "Türklerde Su Kültü İle İlgili Gelenekler", Ankara: TTK
- Karadavut, Zekeriya 2002. Köroğlu'nun Ortaya Çıkışı (Türk Dünyasındaki Varyantlar Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma) Bişkek: Kırgızistan – Türkiye Manas Üni., Yay.
- Köprülü, M. Fuat 1989. Edebiyat Araştırmaları I, 3. baskı, Ötüken Yay., İstanbul.
- Oğuz, M. Öcal 1998. "Folklorda Yeni Yöntemler ve Köroğlu". Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu, Bolu-1997. Abant İzzet Baysal Üni., Yay.
- Öncül, Kürşat 2010. Eski Türk Kültürü ve Halk Edebiyatı Ürünlerinde Başkaldırı Kavramı. Elazığ: Manas Yay.
- Öztelli, Cahit 1997. Köroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu (3. Basım). İstanbul: Özgür Yay.
- Toku, Neşet 2009. "Başkaldırma ya da İnsanın Özgürlük Arayışı." 7. Uluslararası Felsefe Konferansı, 13-15 Mayıs 2009. İzmir: Kocaeli Üni., Tübitak Yay.
- Türkmen, Fikret 1983. "Köroğlu'nun Özbek ve Ermeni Varyantları" Köroğlu Semineri Bildirileri, Ankara: Kültür Bak., Yay.
- Yıldız, Naciye 1995. Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller, Ankara: TDK Yay.